

Солдатенко Валерій Федорович

Наукова громадськість, колеги і друзі, редколегія журналу «Гілея: науковий вісник» вітають **Валерія Федоровича Солдатенко** з ювілеєм і бажають йому невичерпної енергії, сил і натхнення! Нехай усі зроблені добрі справи повертаються міцним здоров'ям, щастям і добром!

ЗААНГАЖОВАНИЙ НАУКОЮ: ВІДОМОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ВЧЕНОМУ-ІСТОРИКУ – 70

Доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України Валерія Федоровича Солдатенко 13 квітня 2016 р. відзначає 70-літні роковини.

Доволі репрезентативний науковий доробок історика (майже 700 публікацій, з яких 30 – індивідуальні монографії, 70 – колективні монографії) добре відомий в Україні та за її межами. Широкий діапазон наукових зацікавлень Валерія Федоровича: історія суспільно-політичного, революційного, національно-визвольного рухів перших десятиліть ХХ століття в Україні, генеалогія української ідеї, суспільно-політичної думки, досвід вітчизняного державотворення, дипломатичної та військової історії, проблеми методології, історіографії, джерелознавства, біографістики. За вершинами цих творчих здобутків стоїть прискіпливе ставлення до наукового процесу, наполеглива праця, цілеспрямованість, сумлінність, професіоналізм.

Початкові сходинки наукового зростання пов'язані зі студентськими роками в лавах історичного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка,

який закінчив 1970 р. (диплом із відзнакою). Відразу після навчання В. Солдатенко вступає до аспірантури alma mater, паралельно опановуючи секрети викладацької діяльності (до 1976 р. працював асистентом, старшим викладачем, доцентом університету). Вибір теми кандидатської дисертації, пов'язаної з історією революційного руху в Україні 1917–1918 рр. (історією більшовицької преси) на все подальше наукове життя заангажував його в буремний, насичений і неоднозначний період революційної доби 1917–1920 рр. Логічним продовженням активних досліджень у цій царині стала й дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних (1981 р.). Уже в 1970–1980-х роках науковий доробок дослідника поповнився кількома індивідуальними монографіями, а також науковець став співавтором низки фундаментальних колективних праць (історичні хроніки, збірники документів, довідники, узагальнюючі монографії).

Наймасштабніше зацікавлення вченого – період революційного зламу 1917-1920-х років. В.Ф. Солдатенко став одним із перших вітчизняних істориків, які повернули до наукового обігу термін «Українська революція», упродовженням ще ідеологами національно-визвольного руху й широко використовуваний діаспорною історичною наукою. Спираючись на широке коло джерел, вчений довів, що сучасники вкладали в це поняття своє бачення й розуміння суспільних процесів, які відбувалися в Україні, вважаючи їх відмінними від загальноросійського революційного поступу, увіразнюючи національно-визвольну та соціально-визвольну складові. Це розуміння сутності революційних процесів суголосне й поглядам історика.

Зі здобуттям Україною незалежності Валерій Федорович осмислює процеси цієї доби в новому парадигмальному вимірі знання, упродовжуючи до наукового обігу новий фактологічний матеріал. Домінуючий у попередніх працях соціальний аспект революції було доповнено національно-демократичною, національно-визвольною складовою. Запропонована ним загальна концепція революційних подій постає як своєрідне поєднання соціальних і національних чинників. В. Солдатенко ретельно й послідовно відтворює основні події 1917-1920-х в ґрунтовних монографіях («Українська революція: концепція та історіографія» (К., 1997), «Українська революція: концепція та історіографія (1918–1920 рр.)» (К., 1999), «Українська революція. Історичний нарис» (К., 1999), актуалізуючи термін «українська революція». Запропоновані підходи до вивчення феномену Української революції набули подальшого розвитку в індивідуальних і колективних працях (у другому томі («Революції в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917–1920)») шеститомного видання «Політична історія України ХХ століття», «Україна: політична історія ХХ – початку ХХІ ст.» (К., 2007), «Революційні альтернативи 1917 року й Україна» (К., 2010) та ін.). При висвітленні перебігу революційних подій В.Ф. Солдатенко використовує принцип альтернативності, обґрунтовуючи наявність у суспільстві об'єктивної можливості реалізації різних варіантів подальшого розвитку. Суперечливим процесам формування території та кордонів України в процесі боротьби за державність присвячена монографія «Соборництво і регіоналізм в українському державотворенні (1917–1920 рр.)» (К., 2001), підготовлена у співавторстві з І.Ф. Курасом.

Ще одним пріоритетним напрямком досліджень історика є проблема військового захисту надбань національної державності, історії збройних сил України. Дослідник став співавтором кількох монографій, присвячених військовій історії («Військовий чинник у боротьбі за політичну владу в Україні в 1917–1918 рр.» (К., 2002) та «Галицька армія у Великій Україні (К., 2004).

Значне зацікавлення науковця викликав феномен українського націонал-комунізму (процес організаційного оформлення відповідних груп і течій, еволюція самої ідеї та спроба втілення її в життя). Результати дослідницької діяльності оприлюднені в монографії «У пошуках соціальної й національної гармонії (Ескізи до історії українського комунізму)» (К., 2006).

Історик немало працює над розробкою питань досвіду вітчизняної дипломатії, зовнішньополітичної діяльності національних урядів революційної доби (результати досліджень історика оприлюднено в щорічнику «Україна дипломатична»).

Упродовж усієї наукової кар'єри В.Ф. Солдатенко захоплювався історичною персоналістикою, наполегливо досліджуючи життєвий шлях діячів, які вплинули на розвиток революційних суспільно-політичних процесів (серед них М. Драгоманов, М. Грушевський, Д. Дорошенко, С. Петлюра, П. Христюк, М. Порш та ін.). Але, мабуть, найприскіпливіше зацікавлення (п'ять монографій) викликала постать Володимира Винниченка. Значний резонанс у науковому середовищі мали видання, присвячені таким непересічним і суперечливим постатям М. Скрипника і Г. Пятакова. Однією з останніх розвідок у жанрі біографістики є книга «Проект «Україна». 1917–1920 рр. Постаті» (Х., 2011), в якій вміщено короткі нариси про 37 найголовніших діячів революційної доби, які репрезентують увесь, практично повний тогочасний політичний спектр сил, що впливали на долю нації.

Окремою царинною у науковому доробку вченого постають історіографічні сюжетні – практично у кожній праці міститься розширений й ґрунтовний аналіз наявної літератури з досліджуваної проблематики. При цьому виразною рисою дослідника є послідовне дотримання принципу толерантності в науковому знанні.

Упродовж останніх років вийшла з друку низка праць В. Ф. Солдатенка, які фактично узагальнюють його напрацювання й знання про революційну добу 1917–1920 рр. Зокрема, це чотири томне дослідження «Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки: У 4-х т.: Т. I. Рік 1917; Т. II. Рік 1918; Т. III. Рік 1919; Т. IV. Рік 1920», та «Революційна доба в Україні 1917–1920 роки: Логіка пізнання, історичні постаті, ключові епізоди», двічі (2011 і 2012 рр.) видана у форматі збірника статей. Головна увага в цих виданнях зосереджена на співвідношенні соціальних і національних детермінант як складових суспільно-революційних процесів, напрямках ідейно-політичної та партійної боротьби, аналізові різних форм національно-державного будівництва.

Не оминув науковець і царини енциклопедистики. В.Ф. Солдатенко є автором статей у фундаментальних енциклопедичних виданнях. Зокрема, «Великий Жовтень і громадянська війна на Україні» (1987), «Политические партии России. Конец XIX – первая треть XX века» (1996), «Енциклопедія історії України», «Юридичне енциклопедія», «Українська дипломатична енциклопедія»,

«Політологічний енциклопедичний словник» (2004), «Політична енциклопедія» (2012) та ін.

Як відомого та авторитетного історика вченого запрошують до авторських колективів вузівських підручників. Так, він взяв участь у підготовці навчального посібника «Історія України. Нове бачення» (витримав три перевидання К., 1997, 2000, 2002), «Дипломатичної історії України (XIX – перша чверть XX століття)» (К., 2011), низки методологічних розробок.

Праці Валерія Федоровича відзначаються високим теоретичним і фаховим рівнем, оригінальністю постановки завдань, глибоким, предметним аналізом, ґрунтовністю висновків і узагальнень. Досягнення вченого відзначалися нагородами. Так, за двотомну монографію «Українська революція: концепція та історіографія» Президією НАН України йому присуджено премію імені М. Костомарова (2000 р.), а за книгу «Володимир Винниченко: на перехресті соціальних і національних прагнень» (2005 р.) він удостоєний Міжнародної премії імені В. Винниченка.

Звичайно, не всі погляди та позиції історика зустрічають схвальні відгуки й беззастережну підтримку з боку наукового загалу. Часто поява нових праць супроводжується полемікою та викликає дискусію. Однак, треба віддати належне – Валерій Федорович завжди коректно й інтелігентно веде дискусію, оперуючи тільки науковими доводами й доказами. Висловлена критика сприймається дослідником як можливість подивитися на історичні факти з іншого боку, вийти на нові рівні в об'єктивному сприйнятті й тлумаченні історичного досвіду.

В.Ф. Солдатенко не тільки скрупульозний і ґрунтовний вчений, а й ефективний організатор наукової справи. Керовані ним наукові колективи завжди займалися розробкою актуальної, суспільно значущої проблематики. Упродовж 1976–1984 рр. працював старшим науковим співробітником Інституту історії партії при ЦК Компартії України. У 1984–1988 рр. очолював кафедру історичного досвіду КПРС Київської вищої партійної школи. Протягом 1988–1991 рр. завідував відділом історико-політичних досліджень Інституту політичних досліджень ЦК Компартії України. У 1992–2010 рр. – завідувач відділу етноісторичних досліджень, відділу соціально-політичної історії Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2006 р. обраний членом-кореспондентом НАН України. У 2010–2014 рр. очолював Український інститут національної пам'яті. З 2014 р. – головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України.

За вісімнадцятирічне завідування відділом в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса разом із колективом науково осмислено не одну наукову проблему. Упродовж кількох років виконувалися комплексні теми «Українська ідея в суспільно-політичній думці XVII – початку XX ст.» і «Українська ідея і суспільно-політичні рухи в XX столітті». За результатами досліджень було видруковано серію книг: «Українська ідея. Перші речники» (К., 1994), «Українська ідея. Постаті на тлі революції» (К., 1994), «Українська ідея. Історичний нарис» (К., 1995), «Українська ідея та її творці» (К., 1998), низку статей і матеріалів у науковій періодиці. ґрунтовний аналіз досвіду вітчизняного державотворення на різних етапах розвитку репрезентовано в колективній монографії

«Українська революція і державність» (К., 1998). Сутність різних форм українських моделей державності 1917–1920 рр. викладено у збірниках статей «Події і особистості революційної доби» (К., 2003, 2008).

Значна увага приділялася й вивченню проблем української соборності. Відділ став ініціатором проведення низки конференцій і підготовки колективних праць з даної тематики. Різні аспекти боротьби за консолідацію нації, об'єднання етнічних земель на різних історичних етапах оприлюднено у серії колективних монографій і збірників – «Проблеми соборності України в ХХ ст.» (К., 1994), «Українська соборність: ідея, досвід, проблеми» (К., 1999), «Соборність України. Від зародження ідеї до першої спроби реалізації» (К., 2000), «Соборність України. На шляху до об'єднання та утвердження української державності» (К., 2002) було розкрито.

Новизною підходів відзначається й колективна монографія «Український вибір: політичні системи ХХ століття і пошук власної моделі суспільного розвитку» (К., 2007). Фактично, на момент виходу монографія стала першою спробою у вітчизняній історіографії комплексного порівняльного аналізу різних політичних систем, за яких упродовж ХХ ст. довелося існувати українству. Предметом дослідження стали політичні системи Російської та Австро-Угорської імперій, СРСР, Польщі, Угорщини, Чехословаччини, Румунії та місце, яке займали українці в їх структурі. Особлива увага приділена тогочасним проблемам реформування політичної системи України та спробам подолати тоталітарні традиції. Результатом комплексної наукової теми стала й колективна монографія, підготовлена під керівництвом В.Ф. Солдатенка співробітниками відділу та залученими авторами – «Суспільно-політичні трансформації в Україні: від задумів до реалій» (К., 2009).

За керівництва В.Ф. Солдатенка співробітниками відділу видано десятки ґрунтовних монографій, брошур, сотні статей. Колектив відділу не раз виступав ініціатором і організатором теоретичних конференцій, симпозіумів, круглих столів тощо. Так, помітними подіями у науковому житті стали достатньо представницькі зібрання, на яких відбувалися змістовні дискусії навколо актуальних історико-політологічних проблем: «Українська державність: історія і сучасність» (1993), «Проблеми соборності України в ХХ столітті» (1994), «Регіональна політика України: концептуальні засади, історія, перспективи» (1995), «Центральна Рада і український державотворчий процес» (1997), «Українська соборність: ідея, досвід, проблеми» (1999), «Україна. 22 січня 1918 р. – 22 січня 1919 р.: від самостійності до соборності» (2003), «Громадсько-політична діяльність Володимира Винниченка» (2005), «Україна в революційних процесах перших десятиліть ХХ століття» (2007) та ін. За матеріалами всіх названих наукових форумів за редакцією В.Ф. Солдатенка та передмовою було видано тематичні збірники.

Притаманне Валерію Федоровичу новаторство виявилось й у ідеї створення енциклопедичного довідника та збірника документів сучасних політичних партій. Саме він ініціював і розробив концепцію відповідного проекту, який було реалізовано відділом вже після його переходу на іншу посаду.

Упродовж трьох з половиною років В.Ф. Солдатенко очолював Український інститут національної пам'яті. За його керівництва Інститут набув статусу науково-

дослідної установи, зосередивши свої зусилля на науковому та аналітичному забезпеченні формування політики національної пам'яті в Україні. Загалом, науково-дослідна й практична діяльність УІНП спрямовувалися, передовсім, на консолідацію суспільства, захист інформаційно-гуманітарної безпеки держави, не носили відбитку вузькопартійних уподобань або політичної кон'юнктури.

Результати дослідницької роботи УІНП ставали основою для розробки низки інформаційно-аналітичних матеріалів та рекомендацій вищим органам влади та управління України у сфері гуманітарної політики, використовувалися при організації загальнодержавних заходів політики національної пам'яті та у міжнародному співробітництві України.

Пріоритетним у роботі співробітників УІНП було дослідження теоретичних та прикладних аспектів студій пам'яті: визначення понятійно-категоріального апарату, теоретичних підходів, методологічного інструментарію, які використовуються у науковому забезпеченні формування політики національної пам'яті.

Йшлося про інституалізацію нового напрямку і українській науці – студій пам'яті, центром якого став УІНП, приваблюючи вітчизняних та зарубіжних дослідників студій пам'яті. Власне саме наукова складова увиразнювала УІНП з-поміж аналогічних європейських установ. Справжнім здобутком стали підготовлені колективом Інституту перший у вітчизняній та світовій практиці словник-довідник «Національна та історична пам'ять» (К.: Пріоритети, 2013), предметний історіографічний та бібліографічний довідник вітчизняних і зарубіжних видань пам'яттєвого дискурсу – «Студії пам'яті в Україні. (Історіографічний дискурс. Бібліографічний покажчик)» (К., 2013.).

УІНП започаткував профільне періодичне видання «Національна та історична пам'ять», в якому друкувалися провідні фахівці у цій сфері, обговорювалися актуальні проблеми теоретичних та практичних аспектів студій пам'яті (вийшло 10 номерів).

Розуміючи національну пам'ять як сукупність знань, уявлень та ціннісних оцінок подій минулого, які акумулюються у свідомості нації, колектив Інституту намагався дослідити всі сегменти цього суспільного феномену, розкрити особливості кожного з них. З огляду на це наукові розвідки велися у напрямі дослідження впливу державотворчих традицій українського народу, соціальних, духовно-культурних, міжнародних, етнонаціональних і регіональних чинників на процес формування національної пам'яті. Значна увага приділялася вивченню особливостей відображення у суспільній свідомості трагедій Голодоморів 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 рр. в Україні, Корюківської трагедії, механізмів масових незаконних репресій та їх впливу на суспільну свідомість в сучасній Україні, дослідження Голокосту, примусових депортацій та інших трагедій народів України.

Досліджуючи різні аспекти національної пам'яті, колектив Інституту усвідомлював важливість чіткої й об'єктивної фіксації поточних подій історичної ваги задля трансляції пам'яттєвих смислів. Тому В.Ф. Солдатенко (як дослідник революційної доби) підтримує ініціативу першого заступника УІНП В.В. Кривошеї по започаткуванню широкомасштабного проекту «Майдан.

Усна історія». Упродовж лютого-березня 2014 р. співробітниками Інституту було записано 152 свідчення безпосередніх учасників Євромайдану. Актуальність й потреба цього проекту підтверджується – УІНП вже за іншого функціонального спрямування й складу продовжує роботу над проектом.

Невід'ємною складовою наукової діяльності Інституту була популяризація історичних знань, адаптація наукових досягнень для широкого загалу. У цьому напрямі колективом Інституту була пророблена колосальна робота – за короткий час існування вийшло 33 монографії, 12 посібників, 812 статей (загалом 857 одиниць друкованої продукції, обсягом 1627,6 друкованих аркушів). Частина видань Інституту зараз вже є бібліографічною рідкістю. Зокрема, «Каталог зруйнованих храмів і монастирів України» (К., 2013) та «Зруйновані храми і монастирі України. Анотований покажчик обласного і районного рівнів» (К., 2013), двотомний бібліографічний покажчик «Шевченко-художник» (2013, 2014), «Київ у національній пам'яті» (2013) та ін.

Одним із важливих напрямів діяльності Інституту була організація, підготовка та проведення конференцій та круглих столів. Загалом, було проведено 40 науково-теоретичних та науково-практичних заходів: «Український парламентаризм: проблеми історії та сучасної політичної практики (до 145-річчя від дня народження М. Грушевського)» (29 вересня 2011 р.), «Українська революція 1917–1921 років: погляд із сьогодення» (25 квітня 2012 р.), «Політика пам'яті у культурному просторі» (березень, 2013 р.), «Битва за Дніпро» (серпень, 2013 р.), «Павло Скоропадський – останній гетьман України (до 95-річчя Української Держави та 140-річчя від дня народження П. Скоропадського)» (29 квітня 2013 р.), «Війни пам'ятей та політика примирення» (17 жовтня 2013 р.), «Биківня в системі політичних репресій УРСР (1937-1941 рр.)» (21 жовтня 2013 р.), Міжнародна конференція, присвячена 85-літтю Літературно-меморіального будинку-музею Тараса Шевченка (4 листопада 2013 р.) та ін.

З березня 2014 р. В.Ф. Солдатенко працює головним науковим співробітником Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса, продовжує займатися науковою діяльністю.

Валерій Федорович – член редколегій низки фахових періодичних видань з історії України. Серед них загально відомі й популярні видання: «Український історичний журнал», «Історичний журнал», «Історія України», «Діалог», «Пам'ять століть», «Національна та історична пам'ять», «Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАНУ», «Гілея: науковий вісник» та ін. Упродовж багатьох років вчений входить до складу спеціалізованих вчених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, на історичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Як визнаного фахівця його часто запрошують у якості офіційного опонента.

Валерій Федорович не тільки авторитетний й відомий вчений, а й педагог, який практично все своє життя одночасно з науково-дослідною роботою займається викладацькою діяльністю. Ним розроблено низку нормативних і спеціальних історичних дисциплін, які викладалися в Київському національному університеті та ін. вузах. Під його керівництвом підготовлено й захищено 11 кандидатських і 5 докторських дисертацій. Постійно бере активну участь у популяризації історичних знань, виступає у просвітницьких програмах на радіо, телебаченні, періодичній пресі.

Валерія Федоровича відзначає відданість справі та високі моральні якості. Завжди коректний, толерантний, витриманий, обов'язковий. Він талановитий науковець, інтелігентна, доброзичлива, чуйна й творча людина, яка знаходиться у розпалі творчих сил.

Бажаємо нових досягнень, веселкових барв життя, творчих ідей та успішних наукових проектів, що примножать досягнення вітчизняної науки.

**Доктор історичних наук, професор Киридон А. М.
Доктор історичних наук, Любовець О. М.**